

Araştırma Makalesi**Başvuru:** 16.02.2022**Kabul:** 15.03.2022**Atıf:** Gedikli, Mehmet Eren. "Sokratik Diyalogların Realist ve Anti-Realist Yorumları," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 17 (Haziran 2022): 141-157. <https://doi.org/10.55256/temasa.1074428>

Sokratik Diyalogların Realist ve Anti-Realist Yorumları¹

Mehmet Eren Gedikli²

ORCID: 0000-0002-6036-6683

DOI: 10.55256/TEMASA.1074428

Öz

Sokratik diyalogların hangi felsefi yaklaşım ile kaleme alındığı Platon yorumcuları açısından problematiktir. Realist yorumlama biçimini benimseyen yorumcular için Sokratik diyaloglar ontolojik realist bir karakterdedir. Bu doğrultuda Sokratik diyalogların ana problemi, ileride Platon'un aşkın, metafiziksel idealarını önceleyecek bir biçimde içkin tümeller iken, Sokratik diyaloglardaki tanım arayışı da özcü bir tanım arayışıdır. Anti-realist yaklaşımı benimseyen yorumculara için ise aynı diyaloglar öbeği epistemolojik idealist bir karakterdedir ve bu yaklaşım tarzı ile kaleme alınmıştır. Bu nedenle, Sokratik diyalogların odak noktasında ontolojik bakımdan içkin tümeller ya da etik bağlamı içinde tümevarım yoluyla elde edilmeye çalışılan etik özler yoktur. Aksine Sokratik diyalogların asıl hedefi "Kendini Bil!" düsturu temelinde ruhun kendinde mahfuz tuttuğu evrensel, saf, apriori ve dedüktif etik bilgisini ya da bilimini ve saf pratik yasayı açığa çıkarmaktır. Bu karşıtlık ekseninde çalışma, öncelikle, realist yorum açısından Sokratik diyalogların temel tezlerinin neler olduğunu ortaya koymuş ardından anti-realist yorumun realist yoruma getirdiği eleştirileri ve bu doğrultuda ortaya koyduğu temel tezleri incelemiştir. Nihayetinde, her iki yaklaşım tarzının ana hatları ile karşılaştırılmasına ve değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tümel, Tikel, Öz, Tanım, Saf Etik Bilimi, Ahlak Yasası.

Realist and Anti-Realist Interpretations of Socratic Dialogues

Abstract

According to the commentators of Plato, the basic theses in the Socratic dialogues are ambiguous. For commentators who adopt the realist interpretation style, Socratic dialogues have an ontological realist character. In this direction, the main problem of Socratic dialogues is the search for immanent universals that will make possible Plato's metaphysical transcendent ideas in the future, and the search for essentialist definitions for the discovery of these universals. For the commentators who adopt the anti-realist approach, the same set of dialogues has an epistemological idealist character and was written with this approach. Therefore, the main subject of Socratic dialogues is not ontologically immanent universals or ethical essences. On the contrary, the main goal of the Socratic dialogues is to reveal the universal, pure, a priori knowledge of ethics, pure ethics and pure practical law that the soul keeps in itself, on the basis of the "Know Yourself" maxim. On the basis of this contrast, the study firstly revealed the basic theses of the Socratic dialogues, according to the realist interpretation. Then, in the context of Socratic dialogues, the criticisms of the anti-realist interpretation were shown against the realist interpretation. And the basic theses of the anti-realist interpretation are explained. Finally, the main lines of both approaches are compared and evaluated.

Keywords: Universal, Particular, Essence, Definition, Pure Ethics, Moral Law.¹ Bu makale, "Platon'un Realist ve Anti-Realist Yorumları" isimli yayımlanmamış doktora tezinden uyarlanmıştır.² Dr. erengedikli@gmail.com

Giriş

Platon (M.Ö. 427-347) felsefesinin klasik yorumunun³ içsel tartışmaları her daim sürmekle beraber,⁴ klasik yorumun benimsediği ontolojik/metafiziksel⁵ realist yorumlama biçimi doğrultusunda ortaya çıkan yorumlar dışında “kökten farklı” bir Platon yorumu, Kant’ın (1724-1804) eleştirel felsefesinin ve bilhassa onun etkisi ile ortaya çıkan Yeni-Kantçı Marburg Okulu’nun doğuşuna kadar söz konusu değildir.⁶ Ancak, Hermann Lotze (1817-1881), Hermann Cohen (1842-1918), Paul Natorp (1854-1924) gibi Kant’ın eleştirel felsefesinin etkisi ile felsefe tarihini ve filozofları yeniden yorumlama gayreti içinde olmuş düşünürlerin başını çektiği grup, Platon felsefesine dair klasik yorumların “tümüyle”, “kökten biçimde” yanlış olduğunu ve Platon felsefesinin “yeni bir yaklaşım” ile yeniden, sil baştan ele alınması ve yorumlanması gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu doğrultuda ifade edilen isimlerin başını çektiği anti-realist⁷ yoruma göre Platon’un felsefi yaklaşımı, klasik yorumun Platon’a atfettiği yaklaşım biçimi ile taban tabana zıt biçimde, anti-realist ve epistemolojik idealisttir. Bu sebeple Platon’un tüm diyalogları ve temel tezleri bu perspektifle tekrar ele alınmalı, yorumlanmalıdır.⁸

³ Platon yorumculuğu büyük oranda Platonculuk olarak ifade edilebilecek olan klasik Platon yorumunun hakimiyeti altındadır ve tüm içsel tartışmaları bir kenara bırakıldığında ontolojik/metafiziksel realist bir Platon yorumudur. Hatta o kadar ki bu yorum biçimi nedeniyle, felsefe tarihinde metafiziksel gerçekçiliğin fikir babası Platon olarak kabul edilmiştir ve Platon felsefesinin anlatımı demek esasında metafiziksel gerçekçiliğin anlatımı demektir. Bu nedenle klasik yorum denildiğinde de kast edilen tümüyle budur. Francis A. Grabowski, *Plato, Metaphysics and the Forms* (New York: Continuum International Publishing Groups, 2008), 1-14.; Vincent Descombes, *Platonculuk*, çev. Murat Erşen. (Ankara: DoğuBatı Yayınları, 2020), 22-25.; Michael J. Loux, *Metaphysics A Contemporary Introduction* (New York: Routledge, 2006), 18-26.

⁴ Örneğin; “Platon metafiziği düalist midir monist midir?”, “Platon’un tanrısı “İyi İdeası” mı yoksa “Demiurgos” mudur?”, “İdealar varolanların içkin nedeni midir aşkın nedeni midir?”, “Platon ruhun mahiyetini basit mi, bileşik mi düşünmüştür? vbg. metafiziksel/ontolojik problemler.

⁵ Klasik Platon yorumunda terimler birbirinin yerine kullanılmıştır.

⁶ Burada şu notun düşünülmesi elzemdir. Tarihsel bakımdan kaynaklar yetersiz olmakla beraber tespit edilebildiği kadarı ile Platon’un anti-realist yorumunun nüvelerini Stoacı Askalonlu Antiochos’da (M.S. Yaklaşık 130-68) görmek mümkündür. Ancak Antiochos’un yorumlarının kaynak yetersizliği nedeniyle “müphem” ve çok sınırlı olması, anti-realist yaklaşımlar için asıl başlangıç noktasının Kant sonrası felsefe olarak belirlenmesini daha doğru kılmaktadır. Buna rağmen kesin olmamak kaydı ile Antiochos’un Platon yorumunu anti-realist yapan ana nokta, ideaları “deneyimi şekillendirici kavramlar” olarak görmesidir. Ona göre Platon idealar teorisi ile; duyulur bilgilerin bilincin saf kavramları olmaksızın mümkün olamayacağını ve bilginin gerçek teminatını, garantisini sağlayanın idealar ya da kavramlar olduğunu ifade etmek istemiştir. Bu bağlamda idealar Platon’da aşkın nesnel gerçeklikler değil bilincin şekillendirici, organize edici, dönüştürücü unsurlarıdır. Mauro Bonazzi, *Antiochus and Platonism (The Philosophy of Antiochus)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 319-325.

⁷ Antitez kabilindeki yorum grubunun içinde, Platon düşüncesinin anti-realist yapısını sistematik ve ayrıntılı bir biçimde inceleyen isimler Yeni-Kantçı Marburg Okulu (özellikle Paul Natorp) olsa bile, Platon’un yaklaşımını anti-realist olarak yorumlayan ya da en azından Platon felsefesinin anti-realist nüveleri içinde barındırdığını ileri süren farklı gelenekten gelen isimler söz konusu olduğu için transendental idealist, mantıksal idealist yorumu yerine daha kapsayıcı olacak biçimde, klasik yorumun felsefe tarihi açısından tez konumunda olduğu da düşünüldüğünde (anti-tez olma özelliğini vurgulamak için) ‘anti-realist yorum’ ifadesi daha yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Ancak anti-realist yorum realist yorumun ontolojik/metafiziksel realist yorumunun tümüyle anti-tezi konumunda olduğu için diğer bir ifade ile ontolojik yaklaşım yerine epistemolojik yaklaşımın, realist yaklaşımın yerine idealist yaklaşımın Platon tarafından benimsendiğini iddia ettikleri için realist yoruma ontolojik realist anti-realist yoruma ise epistemolojik idealist yorum da denilebilir. Bunun yanı sıra anti-realist yorum, Platon’un kavramcı yorumu, zihinselci yorumu vb. şeklinde de yorumcular tarafından nitelendirilmiştir. S. W. D. Ross, *Plato’s Theory of Ideas* (London: Oxford University Press, 1951), 226.; Karl Vorlander, *Felsefe Tarihi*, çev. Mehmet İzzet-Orhan Saadeddin. (İstanbul: İz Yayıncılık, 2008), 113-116.; Selâhattin Hilâv, *Diyalektik Düşünce Tarihi* (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1997), 43-44.; Vasilis Politis, “Anti-Realist Interpretations of Plato: Paul Natorp,” *International Journal of Philosophical Studies* 9(1), (2001): 47-48.

⁸ Natorp, “Plato’s Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 48-49.; Frederick Beiser, *Hermann Cohen An Intellectual Biography* (Oxford: Oxford University Press, 2018), 79-81.; Hermann Lotze, *Logic in Three Books of Thought of Investigation and of Knowledge*, trans. Bernard Bosanquet. (Oxford: Clarendon Press, 1884), 435-436.

Çalışmanın konusunun baş gösterdiği yer de burasıdır. Platon'un Sokratik diyaloglarının⁹ anlaşılması konusunda, yaklaşımların (yorumlama tarzlarının) her birinin içsel ve tali yorum farklılıkları bir kenara itilerek, ortaya çıkan "kökten" yorum farklılıklarının incelenmesi, karşılaştırılması ve değerlendirilmesi çalışmanın ana konusudur. Bu doğrultuda çalışmanın yorum gruplarının incelenmesi aracılığıyla cevaplama-ya çalıştığı ana soru/n/lar ise şu şekilde ifade edilebilir: "Platon'un Sokratik diyalogları hangi yaklaşım ile ve nasıl anlaşılmalı, yorumlanmalıdır?", "Platon'un Sokratik diyalogları, ontolojik referanslı mı yoksa epistemolojik referanslı diyaloglar mıdır?"¹⁰

Her iki yorum tarzı açısından bu soruların cevabı köklü bir biçimde farklılık göstermektedir. Realist yaklaşımı benimseyen yorumcular için Sokratik diyaloglar ve geçiş diyalogları ontolojik realist bir karakterdedir ve diyaloglar öbeği bu yaklaşım tarzı ile kaleme alınmıştır. Anti-realist yaklaşımı benimseyen yorumculara için ise aynı diyaloglar öbeği epistemolojik idealist bir karakterdedir ve bu yaklaşım tarzı ile kaleme alınmıştır.¹¹ Bu nedenle, buradaki incelemenin konusu ve hedefi, her iki yaklaşım tarzının Sokratik diyaloglara ve geçiş diyaloglarına yönelik bakış açılarının farklılığını ortaya koymak ve yaklaşımların kendi bakış açılarının doğruluğunu hangi delillere dayandığını göstermektir. Sokratik soruşturmalar,¹² her iki yaklaşım için de Platon'un asıl felsefi yaklaşımını ortaya koymaya başladığı diyaloglara hazırlık niteliği taşır. Bu hazırlığın belki de en önemli kilometre taşı, Platon'un ileride ortaya koyacağı idealar¹³ teorisinin tohumlarını içinde

⁹ Standart (Ortodoks) sınıflama kabul edildiğinden Sokratik diyaloglar şu şekildedir: *Sokrates'in Savunması, Kriton, Euthyphron, Lakhes, İon, Protogoras, Kharmides, Lysis, Gorgias, Büyük ve Küçük Hippias, Euthydemus, Menexenus*. Ahmet Cevizci, *Platon (Fikir Mimarları Dizisi-30)* (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 31-45.; W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period* (London: Cambridge University Press, 1975), 48-51.

¹⁰ "Platon" ile "Platonculuğu" birbirinden ayırmak, "anti-klasik" yorumcular için, Platon'un doğru anlaşılabilmesinin ilk koşuludur. Bu bağlamda böyle bir ayırımın mümkün/gerekli olduğunu düşünen "anti-klasik" yorumcular için Platon'un felsefesini anlamak kadar Platon adına ortaya konan felsefelerin de eleştirisini yapmak elzemdir. Natorp, "Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism," 48-49.

¹¹ Neden realist ve idealist yorumlar denilip geçilemediği bunların yerine ontolojik realist ve epistemolojik idealist ifadelerinin tercih edildiği burada irdelenmelidir. Bu tercihin başlıca sebebi, Platon'un idealist olduğunu ifade eden birçok yorumcunun esasında onun idealizmini "kavramsal realizm" olarak da isimlendirmiş olmasıdır. Başka bir deyişle bu yorumcular, realist yorum grubu içinde olmalarına karşı, Platon'un felsefi yaklaşımını ifade ederken, Platon'un idealarının gerçekliğinin ideal bir gerçeklik olduğu kabulü ile, Platoncu idealizmi, realizm olarak ya da Platoncu realizmi, idealizm olarak isimlendirmişlerdir. Bu durum, çalışmada ortaya konan idealizm ve realizm (Platon yorumculuğu noktasında) karşıtlığının yeterince açık bir şekilde ortaya konmasını güçleştirir. Başka bir ifade ile, bu yorumcular, Platon'un yaklaşımını kavramsal realist olarak belirlediklerinde, esasında, ideaların, I) zihindeki ideler olmadığını; düşüncedeki kavramlar ile sınırlı olmadığını; düşünceye ve düşünene ait olmadığını ve II) duyulur dünyadan bağımsız, ideal gerçeklikler eş deyişle kendinde gerçeklikler olduğunu ifade etmek istemişlerdir. Bu bakımdan onlara göre Platoncu idealizm bir tür realizmi (ideal gerçeklikleri) içinde barındırır ya da Platoncu realizm bir tür idealizmi içinde barındırır. Bu ise daha önce ifade edildiği gibi çalışmada sunulmak istenen karşıtlık noktasında kafa karışıklığına yol açar. Ancak, realist yoruma ontolojik realist denildiği de bu karışıklık görece azalır. Çünkü, böylece Platon'un felsefi yaklaşımının tümüyle metafiziksel, ontolojik bir boyutu olduğu netleşmiş olur. İdealist ifadesi açısından da benzer bir karışıklık doğabilir. Platon'un idealist olduğunu iddia eden bir yorumcu Platon'un metafiziksel bir idealizmi savunduğunu iddia edebilir. Halbuki buradaki idealist nitelemesi, epistemolojik idealizm ile aynı savı savladığı anlamına gelmez. Çünkü onun Platon yorumu ontolojik realist yorum grubu içindedir. Sonuç olarak, yaklaşım ve yorum farklılıklarının netleşmesi için epistemolojik ve ontolojik nitelemelerinin yapılması ya da epistemolojik, ontolojik karşıtlığının realist ve idealist ifadeleri ile pekiştirilmesi, çalışmanın anlaşılabilirliğini artıracaktır. Jeremy Dunham, Hamilton Grant ve Sean Watson, *Idealism The History of a Philosophy* (New York: Routledge, 2014), 18-24.; Enver Orman, *Hegel'in Mutlak Idealizmi* (İstanbul: Belge Yayınları, 2015), 22-31.; Grabowski, *Plato, Metaphysics and the Forms*, 1-14.; T. Rockmore, *Kant and Idealism* (London: Yale University Press, 2007), 25-28.

¹² Bu noktadan itibaren Sokratik diyaloglar, Sokratik soruşturmalar, Sokratik düşünce gibi ifadeler tümüyle aynı diyalog öbeğindeki düşüncelerin ifadesi olarak düşünülmalıdır.

¹³ İdea kelimesi, Yunanca "idein" fiilinden türemiş ve genel olarak "görülen şey, birinin gördüğü şey, biçim, şekil, imge, görünüş, biçimlendirici doğa" gibi anlamlara gelir. Ancak Platon diyaloglarda (her iki yorum grubunun da ittifakla kabul ettiği gibi), idea kelimesi yerine aynı anlamı verecek şekilde; "eidos (εἶδος, idealar) genos (γένος, cinsler), ousia (οὐσία, öz), phusis (φύσις, doğa), enas (ἐνας, bir), monos (μόνος tek), auto kath auto (αὐτό καθ' αὐτό, kendinde)" gibi sözcük ve sözcük öbeklerini de kullanır. Francis Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler. (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004), 84-85.; Ross,

barındırmasıdır.¹⁴ Ancak sorun şu ki her iki yaklaşım tarzı ya da yorum biçimi için, Sokratik diyalogların doğası, kapsamı, amacı ve Platonik diyaloglara etkisi bambaşkadır.

Bu noktada, Sokratik diyaloglara dair bu iki farklı yaklaşımdan öncelikle realist yoruma yer verilmesi yerinde olacaktır. Çünkü girişte ifade edildiği gibi, tarihsel bakımdan daha eski olan, bu nedenle de esasında klasik ya da standart yorum olarak kabul edilen ve tez kabilinde olan realist yorumdur. Anti-realist yoruma ise, realist yoruma nazaran bir tepki/anti-tez mahiyetinde olduğu ve görece daha güncel bir yaklaşım tarzı olduğu için, daha sonra yer verilmesi hem tarihsel bakımdan hem de sistematik düşünce açısından yerinde olacaktır. Ayrıca, anti-realist yoruma yer verilirken, realist yoruma birçok kez atıf yapılarak mümkün olduğunca karşılaştırılabilir zemin yaratılmaya çalışılacaktır. Böylece her iki yaklaşımın gelişigüzel şekilde art arda sıralanışından ziyade, benimsenen yorumlar arasındaki karşıtlıklar ve bundan doğan karşılıklı eleştirel diyalog gösterilmeye çalışılacaktır.

Yaklaşımların yorumlarına geçmeden evvel şu belirtilmelidir ki, çalışmanın kapsamına girmeyen Sokratik diyaloglardaki ahlak teorisi, Sokrates'in tarihsel kişiliği ve bu doğrultuda Sokratik diyalogların Sokrates'in kendi düşüncelerini yansıtmayı yansıtmadığı tartışmaları paranteze alınacaktır.¹⁵ Bu noktada çalışmanın kapsamına giren konu, Sokratik diyaloglardaki felsefi yaklaşımın tespit edilebilmesine imkân tanıyan teorik alt yapıdır. Ancak, şüphesiz, Sokratik diyaloglar, öncelikle etik tartışmalar ihtiva ettiğinden dolayı, teorik arka planın ortaya çıkarılabilmesi için seçilen örnekler, büyük oranda etik bağlam ile sınırlı olacaktır. Ancak bu içeriksel (etik) yön mümkün olduğunca göz ardı edilerek, konunun bütünlüğünün bozulmaması için biçimsel (teorik) yöne ağırlık verilecektir. Örneğin; Sokratik soruşturmaların temel problemlerinden biri olan "erdemlerin birliği probleminin" etik bağlamı, mümkün olduğunca geri planda tutularak, varsa problemin epistemolojik ya da ontolojik bağlamı ele alınacaktır. Çünkü her iki yorumlama biçimi için de, bu noktada asıl olan, Platon'un felsefi yaklaşımının doğru tespit edilebilmesidir ki bu tespit ancak Platon düşüncesinin teorik yönü göz önünde tutularak yapılabilir.

1. Sokratik Diyalogların Realist Yorumu

Realist yorumun Sokratik diyaloglar ile ilgili temel ontolojik iddiası şu cümle ile özetlenebilir; Sokratik soruşturmalar, 'etik özsel gerçeklikleri' (içkin tümeller) ortaya koymuş, ardından bu 'etik özsel gerçeklikler', Platon tarafından, bu gerçeklikleri de kapsayacak biçimde genişletilerek, 'aşkın özsel gerçekliklere' (aşkın tümeller) dönüştürülmüştür. Bu nedenle, Sokratik diyaloglarda, daha sonra Platon'un ontolojik realist idealar teorisini doğuracak örtük bir ontolojik yaklaşım söz konusudur.¹⁶

Plato's Theory of Ideas, 14-17.; Çiğdem Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni* (İstanbul: Alfakitap, 2016), 195-196.

¹⁴ Ross, *Plato's Theory of Ideas*, 11.; Natorp, "Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism," 56, 67.; Francis Macdonald Cornford, *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, çev. A. M. Celal Şengör- Senem Onan. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 43.; Lotze, *Logic in Three Books of Thought of Investigation and of Knowledge*, 434.; R. S. Bluck, *Plato's Life and Thought with a translation of Seventh Letter* (London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1949), 59-60, 80.

¹⁵ Bu noktada çalışmada ele alınan Platon yorumcularının temel tavrı şu şekildedir; Sokratik diyaloglar, Platon'un kendi görüşlerini (özgünlüğü dikkate alınmaksızın) içerdiği kadar Sokrates'in görüşlerini de içerir. Guthrie, *A History of Greek Philosophy Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*, 67-70.; Ross, *Plato's Theory of Ideas*, 11-12.; Natorp, "Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism," 53-55.

¹⁶ Ross, *Plato's Theory of Ideas*, 11-13.; Cevizci, *Platon (Fikir Mimarları Dızisi-30)*, 136-137.; Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 115-118.; Richard Robinson, *Plato's Earlier Dialectic*

Esasında, realist yorumun bu temel iddiasının kökeni, realist yorumun ana kaynaklarından olan Aristoteles'in şu ifadelerine dayanır;

"...haklı olarak Sokrates'e mal edilebilecek iki başarı vardır; Tümevarımsal konuşmalar ve tanım (ki bunların ikisi de bilimin hareket noktasında bulunurlar) Ancak Sokrates ne tümellere ne tanımlara bağımsız bir varlık izafe etmemekteydi. Daha sonra gelen filozoflar ise onun tersine onlara ayrı bir varlık verdirdiler ve onların İdealar olarak adlandırdıkları şeyler işte bu şeylerdir. Onlar aşağı yukarı bir aynı akıl yürütmenin sonucu olarak tümel olarak tasdik edilen her şeyi İdealar olarak kabul etmeye yöneldiler."¹⁷

Realist yorum, geniş ölçüde, Aristoteles'in de şahitliğini göz önüne alarak, Sokratik diyaloglarda gömülü olduğunu düşündükleri ontolojik görüşleri, Sokratik tanım teorisinde ve bu tanım teorisinin nesnesini oluşturduğunu düşündükleri tümellerde ararlar. Çünkü, yukarıda ifade edildiği gibi, Platon'un ontolojik idealar teorisinin asıl kaynağının bu teorik arka plan olduğu düşüncesi realist yorumda hakimdir.¹⁸

Tanım sorununun gündeme geldiği ilk diyaloglar; "Lakhes", "Kharmides", "Euthyphron", "Büyük Hippias" diyaloglarıdır. Sırasıyla "cesaret", "ölçülülük", "dindarlık", "güzellik" gibi erdemlerin ve Sokratik niteliklerin tanımlarının "X nedir?" sorusu temelinde ele alındığı bu diyaloglar, realist yoruma göre Platoncu ontolojinin ilk izlerini taşır. Diyalogların tanım incelemelerinin merkezinde yer alan "X nedir?" biçiminde formüle edilebilecek olan bu sorunun asıl hedefi, hakkında olduğu konunun (burada özellikle erdemlerin) doğru tanımına ulaşmaktır.¹⁹ Ancak realist yorumu farklı kılan, doğru tanımın koşullarının Sokrates tarafından nasıl ele alındığını göstermesi değildir. Farklılığı doğuran nokta, Sokratik tanım teorisini, öncelikle 'özcü' nitelikte bir tanım teorisi olarak belirlemeleridir. Özcü tanım teorisini diğer tanım teorilerinden farklı kılan temel nokta, tanımın ontolojik referansının söz konusu olduğu iddiasına sahip olmasıdır.²⁰ Buna göre, Sokratik özcü tanım teorisinin, realist yoruma göre temel ontolojik sezgileri şu şekilde ifade edilebilir:

1. Tanımda tanımlanan şeyin bir 'gerçekliği' diğer bir deyişle dilden ve zihinden 'bağımsız bir varlığı' söz konusudur.
2. Tanımlanan bu gerçekliğin, ontolojik bakımdan kendine ait 'özü', 'doğası' ya da 'neliği'²¹ vardır.
3. Tanımlanan gerçekliğin doğası 'sabit', 'değişmez', 'mutlak'tır.
4. Doğru bir tanım tanımlanan şeye 'ait', 'şeyde' olan bir gerçekliği yansıtır. Ya da doğru bir tanım aynı zamanda hakkında olduğu şeyin özüne aittir.
5. Tanım, öze ilişkin olduğu için, sübjektif değil objektif bir nitelik arz eder.²²

Realist yoruma göre, Sokratik özcü tanım teorisi, bu nitelikleri sebebiyle, Antik dönem Sofistlerin tanım teorisinden ve günümüzde onun yansıması olarak kabul edilebilecek olan linguistik ve tarihselci tanım te-

(Clarendon Press, 1941), 57-60.; Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*, 115-119.; R. G. Collingwood, *Doğa Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer. (Ankara: İmge Kitabevi, 1999), 81.

¹⁷ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan. (İstanbul: Sosyal Yayınları), 1996, 541.

¹⁸ Collingwood, *Doğa Tasarımı*, 78.; Andrew S. Mason, *Plato* (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2014), 29.

¹⁹ Doğru tanımın koşullarına, çalışmanın kapsamını aşacağı için, yer verilmemiştir. Çünkü, çalışmanın asıl odak noktası, ontolojik realist yorumun, Sokratik tanım çalışmalarını nasıl ontolojik olarak yorumladıklarının açığa çıkartılmasıdır. Bu doğrultuda, doğru tanımın, ontolojik bir boyutunun da olduğunu ifade etmek yeterli olacaktır.

²⁰ Frederick Albert Lange, *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi I-II*, çev. Ahmet Arslan. (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 75-76.; W. K. C. Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi III Beşinci Yüzyıl Aydınlanması: Sofistler ve Sokrates*, çev. Sabri Gürses. (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2017), 422-426.

²¹ Bir şeyi o şey yapan şey.

²² Robinson, *Plato's Earlier Dialectic*, 51-62.

orilerinden ayrıdır. Bu tanım teorilerine göre, tanım kendisinden bağımsız bir gerçekliğe ilişkin değildir. Bu açıdan ontolojik bir boyuta sahip değildir. Tanım; ya toplumsal, tarihsel şartların ‘ürünü’ ya da bireyler arası dilsel uzlaşımların ‘ürünü’dür. Şartların ve uzlaşının ürünü olması sebebiyle, bu tanım teorileri için, tanım, göreceli ve değişken nitelik arz eder.²³ Sokratik tanım teorisi ise, yukarıdaki ifadelerden de rahatlıkla anlaşılacağı gibi, tanımın toplumsal şartlardan ve dilsel uzlaşımlardan bağımsız gerçekliğe sahip olduğunu kabul eder. Bu nedenle tanım ve tanımlanan şey arasındaki ilişki, keyfi bir nitelik arz edemez. Çünkü tanım, hakkında olduğu şeyin doğasına uygun olmak zorundadır. Bu ise, diğer tanım teorileri düşünüldüğünde, Sokratik tanım teorisinde asıl belirleyici unsurun, tanımlanan şeyin kendi gerçekliği, doğası olduğu anlamına gelir. Diğer bir deyişle, Sokratik tanım teorisi, ontoloji temelli bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bakımdan tanım, daha çok, bir gerçekliğin açığa çıkarılması için “araç” konumundadır. Bu nedenden dolayı yanlış, eksik ya da farklı tanımlar mevcut gerçekliğin subjektif karakterde olduğuna değil, yalnızca bizim onun hakkındaki bilgilerimizin yetersizliğine tekabül eder. Yapılması gereken, doğru tanımın koşulları tespit edilerek mevcut, kendinde gerçekliğe, şeylerin doğasına ulaşmaktır.²⁴ Yeri gelmişken şu uyarının da yapılması gerekir, Sokratik diyaloglar boyunca hakkında konuşulan gerçeklikler, etik bağlam içinde sınırlı kalmıştır. Bu nedenle, Sokratik özcülük, daha çok etik özcülükle ya da benzer bir ifade ile Sokratik realizm, etik realizm ile sınırlı olarak düşünülmelidir.²⁵

Realist yorum için, Sokratik tanım teorisinin, ontolojik realist perspektifte olduğu görüldükten sonra, yer verilmesi gereken ikinci ana nokta, Sokrates’in tanımın referansı olarak kabul ettiği bu özsel gerçeklikler ile neyi kast ettiğiidir. Realist yoruma göre işte bu özsel gerçeklikler, Aristoteles’in de şahitliğine güvenilerek “tümel”den²⁶ başka bir şey değildir. Ancak önemle dikkat edilmelidir ki Sokratik özlere karşılık geldiği düşünülen bu tümeller, realist yoruma göre, ontolojik bakımdan ele alınmalıdır. Bu tümeller, kavramsal tümel ya da dildeki ortak terimler olarak düşünülmemelidir. Sokrates’in dikkate aldığı tümeller, daha sonra Platon’un aşkın tümeller görüşüne öncülük edecek olan, ontolojik göreve haiz içkin tümellerdir. Ancak şunu not etmek gerekir, Sokratik soruşturmalar, hiçbir vakit, ontolojik ya da metafiziksel problemleri tartışma amacı gütmemiştir. Ancak bu durum, realist yoruma göre, Sokrates’in hiçbir ontolojik görüşe sahip olmadığı anlamına gelmez. Aksine Sokratik soruşturmalar, önemli ölçüde çeşitli ontolojik kabulleri ve tezleri içinde barındırır.²⁷

Bu konuda belki de en önemli örnekler, *Euthyphron* ve *Protagoras* diyaloglarında “dindarlık, doğruluk (ölçülülük)” gibi erdemlerin ne olduğunun kavranılmaya çalışıldığı pasajlarda, Sokrates’in bu erdemlere ahlaki bir tümel gibi muamele etmesidir.²⁸ Ayrıca *Euthyphron* diyalogundaki pasajlar, diyalogların sırası gözetildiğinde, ilk kez eidos ya da idea ifadelerinin geçtiği pasajlardır.²⁹

²³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005), 1575-1576.; Doğan Özlem, *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2006), 112-117.

²⁴ Guthrie, *A History of Greek Philosophy Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*, 116.; Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon’a*, 118.

²⁵ Erdal Cengiz, *Ahlaki Realizm (Felsefe Ansiklopedisi)* (İstanbul: Etik Yayınları, 2003), 145.

²⁶ Ahlaki tümellerle sınırlı olarak.

²⁷ Collingwood, *Doğa Tasarımı*, 80-81.; W. T. Jones, *Klasik Düşünce Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Hakkı Hünler. (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006), 233-235.

²⁸ Andrew S. Mason, *Plato*, 29.

²⁹ Ross, *Plato’s Theory of Ideas*, 12-13.

“...dindarlık ve dinsizlik nasıl birşeydir sence? Dindarlık bütün eylemlerde kendi kendisiyle özdeş (aynı)³⁰ değil mi; yine dinsizlik her türlü dindarlığa karşıt olarak daima kendi kendisiyle özdeş ve tek bir forma sahip değil mi? Dinsizlik olarak nitelendirilen herşeye bu uygulanmaz mı?...”³¹

“... Ama hatırlamalısın ki ben sana, dine uygun olan birçok şeyden bir ikisini söylemeni istemedim, aksine dine uygun bütün eylemlerde kendisiyle özdeş kalan formun (eidos, öz) ne olduğunu sordum. Çünkü bence sen dine uygun (dindar) her şeyi dine uygun, dine ayrı olan (dinsiz) her şeyi dine aykırı yapan tek form (idea, öz) olduğunu söyledin. bana bu formun ne olduğunu öğret ki onu göz önüne alarak, onu örnek olarak kullanarak, ben senin ya da başka birinin bu öze (dindarlığa) uyan eylemlerinize dine uygun, uymayan eylemlerinize de dine aykırı diyebileyim...”³²

“...Doğruluktan başlayalım; gerçek bir şey midir, yoksa değil mi? Bana gerçek bir şey gibi geliyor... Az önce doğruluk adını verdiğiniz şeyin kendi, sizce doğru bir şey midir, yoksa eğri bir şey mi... ben doğruluğun doğru olduğunu söylerim... Doğruluk, doğru olmakla aynı şeydir. Dindarlık diye bir şey vardır değil mi? Evet... dindarlığın kendi dindar (dine uygun) olmak mıdır, dinsiz olmak mıdır?... Dindarlığın kendi dindar olmasaydı, ortada dindarlık diye bir şey kalır mıydı?...”³³

Realist yorum açısından bu pasajlar, bütünüyle, Sokratik diyalogların ontolojik kabuller içerdiğini gösterir. Ayrıntılı olarak ifade edileceği gibi, bu pasajlardaki ifadeler, realist yoruma göre ontolojik kabulleri içermenin yanı sıra, tam olarak orta dönem diyaloglarda ortaya konulacak olan ontolojik realist idealar teorisinin de büyük oranda habercisi konumundadır.

1. Realist yoruma göre bu pasajlardan çıkan en can alıcı nokta, örnekleri verilen erdemlerin Sokrates tarafından, gerçek bir varoluşa sahip olarak düşünülmüş olmasıdır. Esasında, Sokratik tanım teorisinde de ayrıntıları ile ifade edildiği gibi, tanımın yöneldiği gerçeklik, Sokratik düşünce için, bağımsız bir gerçekliktir. Bu yaklaşıma göre, Sokrates “dindarlık” erdemini (dindarlık erdemi özelinde ifade etmek gerekirse) zihnimizdeki kavramlardan ya da dildeki tanımlardan “bağımsız” birer “etik öz” olarak ele almıştır. Bu nedenle, realist yoruma göre, bu vb. etik tümeller, özler Sokrates tarafından her ne ise o olarak kalan gerçeklikler olarak düşünülmüşlerdir.³⁴

2. Realist yoruma göre buradaki erdemler, Sokrates tarafından gerçeklik olarak görülmelerinin yanı sıra, ontolojik anlamda “tümel” muamelesi görürler. Açıklamak gerekirse, “çokluktaki birlik” olarak tümeller, buldukları kendi örnekleri içinde, tam olarak birliklerini kaybetmeden mevcutturlar. Birçok farklı örnekte, aynı niteliğini, özelliğini koruyan bu tümeller, örnekleri tarafından aynı anda paylaşılabilen niteliğe sahiptirler. Örneğin; bir tenis topu, futbol topu, tahtaya çizilen bir daire şekli, frizbi, simit, tabak vb. birçok nesne aynı anda daire şeklindedir. Bu bakımdan hepsinde ortak olmasına ve hepsi tarafından ortak bir nitelik olarak yüklenilmesine karşı daire, hiçbirinde yüzde yüz temsil edilemez. Diğer bir deyişle daire hepsinde ortak bir nitelik olarak mevcut olsa bile, hiçbiri ‘daire’nin kendisi değildir. Bu nedenle daire bir tümel olarak, çoklukta birlik olarak düşünülmelidir. Realist yoruma göre burada ifade edilen erdem örneklerinin özelliği dikkate alındığında Sokrates’in onları bir tümel olarak düşündüğünü iddia etmek oldukça makul olacaktır. Örneğin;

³⁰ W.K.C. Guthrie’e göre buradaki özdeş ya da aynı ifadesi, Yunancada kendi kendisiyle aynı olarak anlaşılmalıdır ki tercümede bu anlam Güvenç Şar tarafından verilmiştir. Guthrie, *A History of Greek Philosophy Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*, 114-115.

³¹ Platon, *Euthyphron*, çev. Güvenç Şar. (İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2011), 33-35.

³² Platon, *Toplu Diyaloglar I* (Ankara: Eos Yayınevi, 2007), 217.

³³ Platon, *Büyük Hippias, Theages*, çev. Furkan Akdemir. (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 412.

³⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon’a*, 115-118.; Harold Cherniss, *İdealar Kuramının Felsefi Yönden Sağladığı Tasarruf (İdealar Kuramı Platon’un Felsefesi Üzerine Araştırmalar)*, çev. Ahmet Cevzici. (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999), 42.; Mason, *Plato*, 29.

tüm dine uygun eylemleri (birçok farklı örnekler olarak) dine uygun yapan neden onlarda “dindarlığın” (tümel olarak) bulunmasıdır.³⁵ Sembolik biçimde ifade edilirse; X’lerin her birinin X-lik özelliği göstermesinin sebebi onlarda X-liğin “bulunmasıdır”.³⁶

3. Klasik yorum için, erdemlerin bir tümel olarak ele alınması, onların aynı zamanda, tikellerin sahip olduğu niteliklerin de “sebebi olarak”, Sokrates tarafından, göz önünde tutulduğunu da göstermektedir. Bu durumda, Sokratik erdemler, aynı zamanda ontolojik neden hüviyeti de kazanır. Sembolik biçimde ifade edilirse; ‘P-lik’, S’deki mevcudiyeti sebebiyle, S’yi P yapıyor ise, S’nin P’liğinden ‘P-lik’ sorumludur. “Dine uygun eylemleri dine uygun yapan neden “dindarlık”tır.” biçiminde somutlaştırıldığında, Sokratik nitelikler, ontolojik bir düzleme yerleştirilmesi ve böyle bir işlev gördüğünün düşünülmesi usa uygun gözükmektedir.³⁷ Yeri gelmişken realist yorumun önemle üzerinde durduğu bir noktanın da altını çizmekte yarar vardır. Realist yoruma göre buradaki tümeller, orta dönem diyaloglarında olduğu gibi aşkın gerçekliğe sahip olarak, Sokrates/Platon tarafından ele alınmamıştır. Bu nedenle içkin tümel olmak bakımından bir “neden” olarak düşünülmelidir. Başka bir deyişle tümellerin, özlerin Sokratik düşünce için anlamı, onların, eylemlerin “içinde”, “içkin” bir tarzda “mevcut” olduğudur. Sokratik diyaloglarda henüz ontolojik kabullerin, işaretlerin ötesinde bir ontolojik tartışma ya da temellendirme yer almadığı için tümellerin metafiziksel statüsüne değinilmemiştir. Netice olarak realist yorumcuların Sokratik nitelikleri, içkin bir tarzda düşündüğünü belirtmek daha yerinde olacaktır.³⁸

4. Ontolojik realist yorum açısından, Sokratik niteliklerin ontolojik karakterde olduğunun işaretlerinin verildiği diğer bir nokta; Sokrates’in nitelikleri, erdemleri, kendi özlerinin mutlak taşıyıcısı olarak göstermesidir. Diğer bir deyişle, her bir etik tümel, ifade ettikleri niteliğin tam olarak yüklenicisi, taşıyıcısı konumundadır. Bu ontolojik bağlamda ‘kendi kendine yüklem olma’, ‘kendine-yüklem olma’, ‘kendine uygulama’ şeklinde ifadelendirilmektedir. Sembolik olarak “B yüklemi, gösterdiği B-lik tümeline uygulanır.” ya da “B-lik B özelliğini yüklenir.” şeklinde ifade edilebilir.³⁹ Protagoras diyalogunda, yukarıda ifade edildiği gibi dindarlığın ve ölçülülüğün bir şey olduğu konusunda kesin bir uzlaşmaya varıldıktan sonra “dindarlığın kendisi dindar olmasaydı” biçimde dindarlığın “kendine yüklem” olduğu anlatılmak istenir. Realist yorumcuların gözünde, burada, erdemlerin kendine yüklem özelliği taşıması, iki ontolojik sonucu beraberinde getirir. Bunlardan ilki, Sokrates için “dindarlığın kendisinin dindar olmasının”, dine uygun olan örneklerin dine uygun olabilmesini mümkün kılması, böylece onların ontolojik nedeni olabilmeye haiz, yeterlilikte olduğunun ortaya çıkması; diğeri ise Sokrates’in dindarlık, ölçülülük gibi erdemleri yalnızca epistemolojik boyutta düşünmediğinin ortaya çıkmasıdır. Realist yorumun iddiasına göre eğer Sokrates, nitelikleri pür epistemolojik dü-

³⁵ Collingwood, *Doğa Tasarımı*, 84-5. Benzer bir akıl yürütme ile, *Lakhes* diyalogunda Sokrates, “Cesaret nedir?” sorusunu gündemine alır ve düşmana, yoksulluğa, hastalığa karşı yiğitçe karşı koymak, çeşitli tehlikelere karşı koymak, tutkularına gem vurmamak, acılara karşı dirençli olmak gibi, cesurca eylemleri, ‘cesaret’ örneği olarak ifade eder. Ancak Sokrates’in asıl üzerinde durduğu nokta, yukarıda ifade edilen cesaret örneklerinin, yani cesur eylemlerin “cesaret” adı altında birleştirilebilmesini sağlayan şeyin ne olduğudur. Tüm bu cesaret örneklerini bir araya getirmemize sebep olan ortak yönün ne olduğu Sokrates’in asıl problemi. Sokrates için tüm bu tikel durumlar da kendisiyle “aynı”, “özdeş” kalan “tek” bir şey mevcuttur. Jones, *Klasik Düşünce Batı Felsefesi Tarihi*, 230-235.

³⁶ Allan Silverman, *The Dialectic of Essence a Study of Plato’s Metaphysics* (New Jersey: Princeton University Press, 2002), 32-35.

³⁷ I. M. Crombie, *An Examination of Plato’s Doctrines II. Plato on Knowledge and Reality* (New York: Routledge Publishing, 2013), 254-257.

³⁸ Ross, *Plato’s Theory of Ideas*, 29.

³⁹ Anthony Kenney, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi Antik Felsefe*, çev. Serdar Uslu. (İstanbul: Küre Yayınları, 2017), 237.; Teo Grünberg ve David Grünberg, *Metafizik* (Ankara: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2013), 36-38.

zlemde ele almış olsaydı, dindarlığın dindar olması yalnızca bir totolojiden ileri gitmeyen bir ifade olurdu ve Sokrates'in burada konuyu ısrarla ifade etmiş olması anlamsızlaşır. Aksine, realist yoruma göre, Sokrates burada, kavramsal ya da dilsel düzlemin ötesinde ontolojik olarak neden oluşturabilecek "tümelin" taşıması gereken özelliğe, dikkat çekmek istemiştir. Bu bakımdan, kendine yüklem olma totolojik bir ifadeyi değil ontolojik bakımdan "ayrıcılık" bir konumda olan bir şeyin yüklendiği özelliği imler.⁴⁰

5. Belki de realist yorumun karşılaştırma açısından bu pasajlardan çıkardığı en önemli sonuç; bilginin kaynağının, Sokrates tarafından, ifade edilmiş olan içkin tümeller olarak kabul edildiğini ifade etmeleridir. Realist yoruma göre, Sokrates için bilgi, ancak tümellerin bilgisidir. Çünkü tek tek örneklerin hiçbiri özü ifade etmediği için bilginin tek mümkün kaynağı tümellerden başka bir şey değildir. Realistlerin gözünde Sokrates, "çokluktaki birliği" zihinsel ya da dilsel bir fonksiyon olarak görmez, aksine, zihnin ya da aklın bu birlik verme işlevini mümkün hale getirenin, örneklerde mevcut olan "birlikler" olarak tümeller olduğunu düşünür. Diğer bir deyişle, bir tümel, zihinsel bir yaratım ya da meydana getirme olarak değil, zihnin bir gerçekliği keşfi olarak Sokrates tarafından ele alınır. Yine bu tümeller bilginin de sabit dayanağını oluştururlar. Örneğin; tüm dindar eylemlerde "dindarlık" (bir tümel, öz olarak) kendisiyle özdeş ve sabit kalmamış olsaydı "dindarlığın" bilgisi ve dine uygun eylemlerin dine uygun olduğunun bilgisi de söz konusu olmayacaktı.⁴¹

6. Bu pasajlar dışında realist yorumun Sokratik diyalogları ontolojik bağlam içinde düşünmeleri sağlayan bir diğer önemli neden; *Lysis* diyalogunda ideal gerçeklik olarak görülen "gerçek dostluk" erdemidir. Ontolojik realist yoruma göre, diyalogdaki gerçek dostluk ifadesi, dostluk ideası ile onun örnekleri arasındaki asıl-kopya ilişkisine işaret eder. Esasında daha sonra iyi ideası bağlamında ayrıntılı olarak ele alınacak olan "kendisi için istenen"-"başka bir şey için istenen" karşıtlığı burada dostluk erdemi doğrultusunda gündeme gelir. Realist yorumcular için Sokrates/Platon burada ideal dostluk ile kopya-dostluk arasında bir ayrıma gitmiştir. İdeal dostluk, diğer bir deyişle dostluğun kendisi, "kendisi için istenen" konumunda iken, dostluk örnekleri, "başkası için/başka bir şey için istenen" (ideal dostluk için araç) konumundadır. Bu bakımdan araçsal dostluklar ya da dostluk türleri başka bir şey için istenen olmak bakımından "gerçek, ideal dostluğun kopyaları" konumdadırlar. Bu dostluk bağlamında ele alınan ideal-kopya ilişkisi, realist yorum tarafından, Platon'un daha sonra gerçek bir varoluşa sahip olmaları nedeniyle tikellerden ayrı olarak düşüneneceği idealar fikrini önceler.⁴²

Realist yorumun önemli ölçüde uzlaşısı ile⁴³ Sokratik diyaloglar ile orta dönem diyalogları arasında geçiş ya da köprü oluşturduğunu düşündükleri diyaloglardan birisi, *Büyük Hippias* diyalogudur. Bu diyalogundaki tezler, realist yorumun, Sokratik diyaloglara dair temel görüşlerinin hemen hemen hepsini ihtiva etmektedir.

⁴⁰ Silverman, *The Dialectic of Essence a Study of Plato's Metaphysics*, 32-35.

⁴¹ Guthrie, *A History of Greek Philosophy Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*, 114-121.

⁴² Platon, *Lysis*, çev. Nihal Petek Boyacı. (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), 73-73.; Guthrie, *A History of Greek Philosophy Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*, 150-153.

⁴³ "Önemli ölçüde uzlaşısı ile" ifadesinin kullanılmasını sebebi; diyalogun otantikliği üzerine tartışmalar sebebiyledir. Çalışmanın kapsamını aşacağı için göz ardı edilebilir. Ancak şunu belirtmekte yarar var, realist yorum için, her ne kadar otantikliği problemli olsa bile, barındırdığı tezler bakımından Platon'un olmasa bile "Platoncu" bir diyalog olduğu kesindir. Aynı zamanda realist yorumun referansta bulunduğu önemli pasajları ihtiva ettiği için dikkate alınması zorunludur. Guthrie, *A History of Greek Philosophy Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*, 175-177.

Bu diyalogun merkezi konusu, belki de, Platon tarafından en çok idea örneği olarak kullanılan güzellik ideasıdır.⁴⁴ Sokratik diyaloglarda daha çok etik bağlamda ele alınmış tümellere yönelik tüm tezler, bu kez, güzellik ideası, tümeli üzerinden tekrarlanır. Realist yoruma göre buradaki ifadeler tümüyle kendi ontolojik perspektiflerinin doğruluğunu ispatlar niteliktedir.

1. 'Güzellik' gerçek bir şeydir.
2. 'Güzellik' gerçek olduğu için "güzel" niteliğini taşıyabilir. Diğer bir ifade ile, 'güzellik' kendine yüklem olma özelliği gösterir.
3. Güzel şeyleri güzel yapan 'güzelliktir'. 'Güzellik' olmasaydı güzel şeyler güzel olamazdı.
4. 'Güzellik' güzel olduğu ve başka hiçbir şey olmadığı için güzel şeylerden başkadır. Örneğin, 'güzellik' her zaman güzel iken, güzelliği bir örneği olan Helen, 'güzelliğin' yanında başka niteliklere de sahiptir. Çünkü Helen tanrılara nazaran güzel olmadığı için 'çirkinlik' niteliğini de gösterir. Bu nedenle, 'güzellik', yalnızca güzel olmak bakımından, güzel "şeylerden" başkadır.
5. Dördüncü maddenin sonucu olarak 'güzelliğin kendisi' her zaman ve herkes için güzeldir. Çünkü başka bir forma giremez.
6. Güzel şeyleri güzel yapan şey 'güzelliğin' onlara katılması ya da eklenmesidir. (İçkin bir perspektifte kalınarak "neden" anlamında)⁴⁵

Realist yorumcular açısından Platon'un burada ifade edilen tezleri, orta ve geç dönem diyaloglarında büyük oranda korunarak genişletilir ve aynı zamanda bu tezlerden doğan problemlere çözümler getirilmeye çalışılır.

2. Sokratik Diyalogların Anti-Realist Yorumu

Aynı diyalog öbeğinin anti-realist yorumuna gelindiğinde, ilk ve önemli farklılık, Sokratik diyalogları epistemolojik ve idealist karakterde olduğunu ileri sürmesidir. Bu nedenle anti-realist yorumun, realist yoruma ilk eleştirisi ve böylece kendi görüşleri için ilk tezleri şu şekildedir; Sokratik soruşturmaların hedefi ve inceleme alanı bilinçten bağımsız kendinde gerçeklikler değil bizzat bilincin kendi bilme faaliyetidir. Bu iddia, tüm realist yorumun, Sokratik diyalogları yorumlarken kendisine temel kabul ettiği ilkenin reddi anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, Sokratik diyalogların varlık-düşünce, özne-nesne, dil-dünya ilişkisi bağlamında düşüncenin, öznenin, dilin kendi "dışında", "ötesinde", "bağımsız" ontolojik gerçekliğe yöneldiği iddiası yanlıştır. Aksine, Sokratik soruşturmaların, diyalogların, kendisine amaç ve konu edindiği nokta, "düşüncenin kendisi", "bilincin bilme faaliyeti", "bilginin kendisi"dir. Bu nedenle Sokratik soruşturmalar, epistemolojik ve idealist bir faaliyet olarak düşünülmüştür. Bu doğrultuda, anti-realist yoruma göre Sokratik diyalogların reddettiği ilk iddia, realist yorumun düşündüğünün tam aksine, 'objektif gerçeklik'⁴⁶ ya da 'verili olduğu ka-

⁴⁴ Anders Wedberg, *İdealar Kuramı (İdealar Kuramı, Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar)*, çev. Ahmet Cevizci. (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999), 85.

⁴⁵ Platon, *Büyük Hippias, Theages*, çev. Furkan Akdemir. (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 35-44.; Ross, *Plato's Theory of Ideas*, 16-17.; Guthrie, *A History of Greek Philosophy Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*, 188-191.

⁴⁶ Bu noktada önemli bir uyarıya yer verilmesinde fayda vardır. Anti-realist yorum grubu açısından da Platon'un ideaları objektif gerçeklik konumunda düşünülmüştür. Ancak anti-realist yorumun buradaki objektif gerçeklik görüşü, ideaların nesnel özler olarak ya da tözler olarak nesnelliği değil, ideaların tek tek bireylerin düşüncelerinden bağımsız düşünsel objektifiteye sahip olması anlamındadır. Diğer bir ifade ile, onlar açısından, ideaların objektif gerçekliği düşüncenin kapsamı içinde değerlendirilir ve bu nedenle ideaların gerçekliği varoluşsal (existence) bir objektivite ihtiva etmez. Lotze, *Logic in Three Books of Thought of Investigation and of Knowledge*, 436-440.

bul edilen⁴⁷ her şeydir. Bu bağlam içinde Sokratik düşüncenin “verili gerçekliğe” yaklaşımı dogmatik⁴⁸ değil eleştireldir. Eleştireldir; çünkü böyle bir gerçekliği peşinen kabul etmez. Aksine, kendi soruşturma sahası içine alır. Böylece anti-realist yorum açısından ilk ve en temel farklılık, Sokratik soruşturmaların ontolojik realist böylece dogmatik bir yaklaşım değil epistemolojik anti-realist/idealist böylece eleştirel bir yaklaşım sergilediğidir.⁴⁹

Bu doğrultuda anti-realist yaklaşıma göre Sokratik soruşturmaların yöneldiği konu, “tümeller” ya da “etik özsel gerçeklikler” ve onların “doğalarının” tanım aracılığıyla araştırılması değildir. Hatırlanacağı gibi realist yorumun Sokratik diyaloglara dair görüşlerinin ana eksenini oluşturan fikirler, Aristoteles’in şahitliğinden ilham almıştır. Anti-realist yorum bu nedenden dolayı, Aristoteles’in şahitliğinin Sokratik soruşturmanın doğasının yanlış anlaşılmasına sebebiyet verdiği gerekçesiyle asıl dikkate alınması gerekenin “Platon’un şahitliği” olması gerektiğini iddia eder.⁵⁰ Bu şahitlik doğrultusunda anti-realist yorum için Sokratik soruşturmaların teorik arka planı ve teorik felsefeye katkısı, Aristoteles’in “Metafizik” (olarak isimlendirilmiş) eserinde yer verdiği tümevarım, tanım ve tanımın yöneldiği tümel gerçeklikler değildir.⁵¹ Bunun yerine anti-realist yorum için Sokratik soruşturmaların asıl katkısı epistemolojik düzlemdeki şu iki konu ya da tezdır:

1. Bilgide, henüz etik kavramlar ile sınırlı kalınmış olsa da, biçim-içerik ayrımının ortaya konulması, böylece felsefenin asıl konusunun bilginin içeriği değil formal koşulları olarak belirlenmesidir. (Realist yorumun tümel gerçekliğe yaptığı atfa karşılık düşünülmelidir)⁵²

2. Tümdengelim metoduna dayalı apriori bir bilim sisteminin, yine etik sınırlar içinde, imkanının soruşturulmasıdır. (Benzer bir biçimde realist yorumun tümevarıma ve tanıma yaptığı atfa karşılık olarak düşünülmelidir.)⁵³

Anti-realist yorumun, bu doğrultuda, Sokratik düşüncenin kalbinde yer aldığını düşündüğü diyalog, *Kharmides* diyalogudur. Çünkü bu diyalogda, bilgide “biçim-içerik” ayrımını doğuracak temel tez yer aldığı gibi, “Kendini bil!” düsturu doğrultusunda kendinin bilgisinin/biliminin özel yapısı da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece anti-realist yoruma göre *Kharmides* diyalogu, bir yönüyle kendine dönme çağrısı doğrultusunda idealizmin başlangıcı olarak; diğer yönüyle bilginin kendisine yönelmesi yoluyla epistemolojik bakış açısının öncüsü olarak düşünülmüştür. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki anti-realist yoruma göre tüm Sokratik soruşturmalar, etik problemler üzerine eğilir, ancak, konunun epistemolojik arka planının sezdirilmediği hiçbir soruşturma söz konusu değildir. Çünkü tüm erdemler, esasında, bilgiden başka bir şey değildir. Bu diyalogda da bu gelenek bozulmaz ancak bu diyalogu farklı kılan ve anti-realist yorumun dikka-

⁴⁷ Önceden özsel bir doğaya sahip olarak kabul edilen her şey. Vorlander, *Felsefe Tarihi*, 114.

⁴⁸ Epistemoloji sınırları içinde ifade edilmiş bir kavramdır. Anti-realist yorum için bu ifade, “bilginin nesnesinin” bilinçten bağımsız biçimde mevcut olduğunu, apriori kabul etmektir.

⁴⁹ Natorp, “Plato’s Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 54-55.; J. A. Stewart, *Plato’s Doctrine of Ideas* (London: Publisher to The University of Oxford, 1909), 16-23.; A. E. Taylor, *Platon Bilgi, Ruh ve Devlet*, çev. Cengiz İskender Özkan. (Ankara: Fol Kitap, 2020), 36-37.

⁵⁰ Esasında yalnızca Sokratik soruşturmaların değil, Platon’un tümüyle yanlış anlaşılmasının başlıca müsebbibi anti-realist yorumcuların nezdinde Aristoteles’tir. K. Vorlander’in şu cümleleri konuyu özetler niteliktedir. “Fakat buna göre, (Aristoteles) üstadının (Platon’un) teorisini, en ince ve samimi yanına nüfuz ederek anlamayı başaramamıştır”. Vorlander, *Felsefe Tarihi*, 142.

⁵¹ A. E. Taylor, *Sokrates İroni, İnfaz ve Etik*, çev. Mukadder Erkan. (Ankara: Fol Kitap, 2020), 99.; Taylor, “Natorp, Plato’s Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 58.; Vorlander, *Felsefe Tarihi*, 124-125.

⁵² Taylor, *Sokrates İroni, İnfaz ve Etik*, 108.; Natorp, “Plato’s Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 58-59.

⁵³ Bu düşünce doğrultusunda, anti-realist yorum açısından, Sokratik etik de ‘etik özcülüğün’ ya da ‘etik realizmin’ değil, aksine, ‘rasyonel ve formalist etiğin’ ilk örneği olarak düşünülmelidir. Taylor, *Sokrates İroni, İnfaz ve Etik*, 108.; Natorp, “Plato’s Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 65-66, 72.

tinin diyaloga yoğunlaşmasını sağlayan hususiyet, ilk kez bu diyalog ile açık bir biçimde etik bir problemin arka planında yer alan epistemolojik altyapının kendisinin konu edinilmesidir. Eş deyişle, epistemoloji denilebilecek bir bilimin varlığı konu edinilir.⁵⁴ Bu doğrultuda “öz-denetim” erdeminin neliğinin araştırılması ile başlayan diyalog, öz-denetimin ancak kendinin bilgisi üzerine yapılacak bir incelemeyle kavranabileceği düşüncesi ile bu yöne evrilir. Bu noktadan itibaren diyalog, etik karakterini büyük oranda bir kenara bırakarak “kendinin bilgisinin” ne olduğunun soruşturulmasına döner.⁵⁵ Anti-realist yorum açısından, *Khar-mides* diyalogunun tam anlamıyla devrimsel bir nitelik kazanması ise bu noktadan itibaren başlar. Çünkü “kendinin bilgisi ya da öz-bilinç”, bir bilgi türü olarak ele alınır ve ancak daha da özel olarak, “kendinin bilgisi” gibi bir bilgi türünün, “diğer bilgi türlerinden” farkı kavranılmaya çalışılır. Bu ise, konuyu, bilginin kendisinin konu edinilip edinilemeyeceği tartışmasına taşır. Diğer bir deyişle, bilginin bilgisini ele alabilecek olan ya da bilimlerin bilimi olabilecek olan bir disiplinin mümkün olup olmadığı tartışması gündeme gelir. Bu doğrultuda Sokratik düşünce açısından böyle bir bilim ya da bilgi, diğer bilgi ya da bilim türlerinden önemli bir farklılığı barındırması gerekir. Tüm duyusal bilgilerin ya da empirik bilimlerin yöneldiği özel bir konu ya da nesne söz konusudur. Örneğin; görme gördüğü şeye (renge), duyma duyduğu şeye (sese), arzulama arzuladığı şeye (arzu nesnesine) yöneliktir ya da bilimler/zanaatlar göz önünde tutulduğunda tıp sağlık bilgisini, mimarlık yapı yapma bilgisini kendine konu edinir. Ancak söz konusu olan bu bilim, ‘bilimin bilimi’, ‘bilginin bilgisi’ olma biçiminde ‘tuhaf’ bir özellik gösterdiği için, diğer bilgi türlerinden ya da bilimlerden farklı olarak konusunu yine kendisi oluşturur. Diğer bir deyişle, bu bilim kendisi dışında bir konuya değil, bizzat kendisine yönelir. Bu noktadan itibaren anti-realist yorum, Sokratik düşüncenin bilgide biçim-içerik ayrımını zımni olarak ortaya koyduğunu düşünür. Çünkü, Sokrates tarafından içerikli ve deneysel bilgilerin/bilimlerin dışında bilginin kendisine yönelebilecek bir bilimin/bilginin olabileceği gösterildiği için, içerikli bilginin dışında, bilginin kendisini kendi inceleme alanına alabilecek olan bir üst bilgi burada kabul edilir.⁵⁶ Bu ise anti-realist yorumcular için, bilginin formal koşullarını ortaya koyan formal, biçimsel bilgiden başkası değildir.⁵⁷ Diğer bir deyişle, anti-realist yoruma göre Sokratik düşünce, bilginin bilgisini ele alan bir bilgi ya da

⁵⁴ A. E. Taylor, *Plato The Man and His Work* (London: Methuen & Co. Ltd, 1955), 54-56.; C. Ritter, *The Essence of Plato's Philosophy*, trans. Adam Altes. (New York: The Dial Press, 1933), 45-46.

⁵⁵ Diyalogun 164e ile başlayan ve sonuna kadar süren pasajlarında tartışma yer buluyor olsa bile bilhassa 166e-170c arasındaki pasajlar, anti-realist yorumun dikkatin yoğunlaşması gerektiğini düşündüğü pasajlardır.

⁵⁶ Bir “elmanın bilgisine”, elmanın duyular üzerine yaptığı etki neticesinde ulaşılabilir. Burada refleksif bir bilgiye ihtiyaç söz konusu değildir. Bilgi dışarıdan içeriye ya da içeriden dışarıya doğru bir ikilik içinde düşünülebilir. Ancak “kendinin bilgisi” sürecinde elmanın bilgisi gibi dışsal bir şeye yönelinemeyeceği için (bilincin yönelebileceği elma gibi dışsal bir “kendini bil çağrısı” olmadığı için) tüm bilme süreci bir daire gibi başlangıcını ve sonunu kendi içinde taşır. Böylece ikilik ortadan kalkar. Ancak sorun şu ki eğer bilgi bilen ile bilinen arasında bir karşılıklı ilişki ise, “kendinin bilgisi”nde bilmek isteyen de bilinmek istenen de aynı şey olduğu için, böyle bir karşılık ilişki söz konusu olamaz ve bu nedenle böyle bir bilgi türü mümkün olmaması gerekir. Anti-realist yoruma göre, Sokrates, bu noktada, önemli bir epistemolojik ayrımın söz konusu olması gerektiğinin farkına varır. Eğer aynı şeyin kendi kendisinin içinde bu karşılıklı ilişkiyi sağlayacak koşullar var ise, bu paradokstan çıkılabilir. Anti-realist yoruma göre Sokrates için bilgi; kendinde, formal yani kurucu, oluşturucu bilgiler ile içeriksel bilgileri aynı anda barındırdığı için, bilginin bilgisi ya da bilimlerin bilimi mümkün hale gelir. Bilginin formal koşulları yine kendisindeki içerikli bilgiyi inceleyebilir bir konuma erişir. Buna benzer bir paradoks Menon diyalogunda, bilginin araştırılmasının mümkün olup olmadığı konusunda da tekrar gündeme gelecek, orada da Sokratik düşünce anti-realist yoruma göre, bilgide yine katmanlı bir yapı olduğunu göstererek, paradokstan kurtulma yoluna gidecektir. Bu iki bilgi türü formal ve içeriksel bilgilerdir. Bilinç açısından da aynı durum geçerlidir. Bilinç aynı zamanda kendisinin bilincinde olabilmesi için, onun bir öz-bilince sahip olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu durumda öz-bilincin olması sebebiyle, aynı bilinç hem özne hem de nesne konumunda olabilir. Karşılıklı ilişki, kendinde öz-bilinç gibi “üst” bir bilincin bulunması sayesinde sağlanabilir. Bu konunun ayrıntılarına değinilmesi çalışmanın kapsamını aşacağı için bu şekilde bırakılması yerinde olacaktır. Çalışmanın kapsamı gözetildiğinde önemli olan nokta, anti-realist yorumun, Sokratik düşüncenin epistemolojik ve idealist eğilimler gösterdiğini kanıtlamak için ifade edilen benzer akıl yürütme süreçlerinin Sokrates tarafından yapıldığını ileri sürmeleridir.

⁵⁷ Özellikle bilgide biçim-içerik ayrımını desteklediği düşünülen diyalogdaki şu ifadeye dikkat edilmelidir; “Dolayısıyla bilgelik ve bilge olmak, neyi bildiğini ve neyi bilmediğini bilmek değil, görünüşe bakılırsa ancak bildiğini ve bilmediği bilmektir”. (170d)

bilim türünün kendi kendisini konu edinebilmesine imkân tanıyan bir formal bilgi varsayar. Bu formal bilgi sayesinde bir bilgi türü kendi kendini konu edinebilir. Böylece bilgide, biçim-içerik ayrımı Sokratik/Platoncu düşüncede ortaya konulmuş olur.⁵⁸

Anti-realist yorum için, realist yorumun Sokratik soruşturmalarda tümel-tikel ontolojik ayrımı olarak yorumladığı pasajların gerçek konusu, işte bilgideki bu biçim-içerik ayrımıdır. Hatırlanacağı gibi realist yoruma göre, örneğin; “cesaretin kendisi”⁵⁹ ile cesaretin örnekleri olarak “cesur eylemler” ontolojik bakımdan, farklılık göstermekteydi. Bu farklılığın temeli, tüm cesur eylemlerin “cesur niteliğini” kazanabilmesi, cesaretin kendisinin onlardaki mevcudiyeti ile sağlanırken; ‘cesaretin kendisi’ özsel olarak cesaret niteliğine sahip olması nedeniyle “cesur niteliğini” kendi kendinde taşımasıydı. Ancak anti-realist yoruma göre, aynı örnek üzerinden ifade edilir ise, cesaretin kendisi; tümel gerçeklik değil, kavramsal birlik iken, cesaretin örnekleri; tikeller ya da duyulur şeyler değil, duyuşsal veriler, bilgilerdir. Bu nedenle, buradaki tümel-tikel ayrımı, aslında, ‘biçimsel bilgi ya da kavramsal birlikler’ ile ‘içeriksel bilgi ya da duyuşsal çokluklar’ arasındaki epistemolojik ayrımdan başka bir şey değildir. Böylece Sokratik diyalogların anti-realist yorumu, Sokratik soruşturmaların ana konusunun tümeller ya da özsel gerçeklikler değil “formal, biçimsel bilgi” olduğunu ifade eder. Anti-realist yorum bu doğrultuda, Platon için/Sokratik düşünce için sayısız örnekleri “ortak” bir başlık altına toplayanın ya da çeşitli değişen koşullarda “aynı” kalanın, tümel gerçeklikler değil, formal ya da kavramsal birlikler olduğunu ileri sürer.⁶⁰

Aynı doğrultuda realist yoruma göre, tümellerin tikellerin nedeni olması durumu tümellerin tikelerde içkin bir şekilde bulunması olarak ele alınmış örneğin; cesur eylemleri cesur yapan şeyin cesaretin kendisinin onlarda bulunması, mevcut olması olarak belirlenmişti. Bunun sonucu olarak tümeller, tikellerin ontolojik nedeni konumda düşünölmüştü. Anti-realist yoruma gelindiğinde, burada Sokratik araştırmaların ontolojik değil epistemolojik neden düşüncesine yer verdiği kabul edilmiştir. Kavramsal birlikler (cesaretin kendisi gibi) durumlar çokluğunun (cesaret örnekleri gibi) belirsizliğini bir birlik altında toplayarak onlara belirlenim, nitelik kazandırmıştır. Bu belirlenimler olmadan önce çeşitli cesaret örnekleri, “cesaret örneği” sıfatına, belirlenimine sahip olma vasfını kazanmamışlardır.⁶¹

Anti-realist yorumu, realist yoruma göre farklı kılan belki de en temel tez, daha sonra Platoncu düşüncenin saf bilimler sistemine öncülük edecek olan saf etik bilimi düşüncesinin, Sokratik diyaloglarda, mevcut olduğu düşüncesidir. Anti-realist yoruma göre Sokratik soruşturmaların hedefi; “rasyonel”, “formal”, “saf”, “apriori” ve “dedüktif” niteliklerde bir (etik) bilim⁶² (mantık, metot, sistem, epistemoloji)⁶³ inşasını talep etmek ve mümkün olduğunca ölçütlerini ortaya koymaktır. Realist yorum göz önüne alındığında, Sokratik diyalogların, bilimsel sistem geliştirme niyeti olarak düşünölməsi söz konusu değildir.⁶⁴ Ancak anti-realist

Platon, *Toplu Diyaloglar I*, 319.

⁵⁸ Stewart, *Plato's Doctrine of Ideas*, 20-22.; Natorp, “Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 69-73.

⁵⁹ Dindarlığın kendisi, adaletin kendisi, güzelliğin kendisi vb.

⁶⁰ Natorp, “Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 60-73.; Ritter, *The Essence of Plato's Philosophy*, 100-101.; Ernst Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi I Dil*, çev. Milay Köktürk. (Ankara: Hece Yayınları, 2005), 84.

⁶¹ Stewart, *Plato's Doctrine of Ideas*, 22-23.; Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi I Dil*, 84.

⁶² “Dedüktif bilim” ifadesi, Aristoteles'in endüktif akıl yürütmenin kurucularından biri olarak Sokrates'i lanse ettiği düşünöldüğünde, anti-realist yorumun yine Aristoteles ve onun etkisinde olan realist yoruma bir eleştirisi olarak düşünölebilir.

⁶³ Anti-realist yorumcular açısından tümöyle aynı şeye referansta bulunmak için kullanılır.

⁶⁴ Cornford'tan şu alıntıya yer vermek yorum farklılığının boyutlarını göz önüne sermek açısından yerinde olacaktır. “İdealar kuramı kimi zaman sanki Platon şimdi “bilim” dediğimiz şeyin kuramsal gerekçesini keşfetmek için kurduğu bir şeymiş gibi

yorum, tam aksi istikamette, Sokratik diyalogların ve soruşturmaların başlıca amacını sistematik bir etik biliminin imkanını ortaya koymak olarak düşünür. Bilgide yapılan biçim-içerik ayrımının asıl amacı da bu noktada netleşir. İçeriksel bir bilgi (erdemlerin çeşitli koşullardaki örnekleri gibi) ancak “biçimsel koşullar”, “sistematik bir (etik) biliminin imkânı olan formal koşullar” doğrultusunda anlamlı hale gelebilir. Cesaret, ölçülülük, dindarlık, adalet vb. tüm erdemler, ancak bütünlüklü bir etik sistem içinde anlamlı hale gelebilir. Böyle bir etik sistemin ön koşulu, içerikten arındırılmış formal bilgilerin sistematik bütünlüğünün sağlanması ile mümkün hale gelir. Anti-ortodoks yorum için, Sokratik diyalogların tümüyle epistemolojik karakterde olduğunun en net ifadesi budur. Her şey epistemolojik (bilimsel, mantıksal, metodolojik, transendental) sistem içinde anlamını bulur. Esasında bu, daha sonra ayrıntıları ile ifade edileceği gibi, Menon diyalogu ile başlayan süreçte bilimsel, metodolojik, epistemolojik bakış açısının gerçekliğin asıl “kurucusu” olduğu düşüncesinin, etik bağlam içinde sınırlı tutularak, Sokratik diyaloglarda ortaya konulmasıdır. Bu bilimsel bakış açısı aynı zamanda daha sonra Platon’un geliştireceği idealar teorisinin tohumlarını içinde taşır. Çünkü anti-realist yoruma göre idealar teorisi de esasında böyle bir bilimler sisteminin ifadesinden başka bir şey değildir.⁶⁵

Anti-realist yorum bu doğrultuda Sokratik diyalogların realistler tarafından merkezi inceleme alanı olarak belirlediği tanım probleminin, gerçekte, Sokratik diyalogların asıl amacı olmadığı sonucunu çıkarır. Diğer bir ifade ile, “X nedir?” sorunun tekrarlı ve ısrarlı bir biçimde sorulması ve bu soru üzerinden bir tanım devşirme çabası, Sokratik çalışmanın karakterini yansıtmaz. Sokratik soruşturmalar için bu sorunun daima çözümsüz olarak bırakılmasının sebebi, tanımın daha doğru bir ifade ile kavramın (etik erdemler ile şimdilik sınırlı olarak) apriori dedüktif ‘iyi bilimi’nin ortaya konulmasından sonra açık ve seçik hale geleceğini göstermek içindir. Her etik kavram, anlamını, ancak iyinin sistematik bilimi içinde bulur. Bu nedenle anti-realist yoruma göre Sokratik düşünce, hiçbir vakit, tanım arayışı içinde bulunmamıştır. Soruşturmalar boyunca asıl gösterilmek istenen, sistematik etik bilimi inşa edilmeksizin, etik bir kavramın anlamının her daim keyfi, uzlaşımalsal böylece belirsiz kalacağıdır. Bu nedenle anti-realist yoruma göre realist yorumun tanımdan anladığı şey de (tümelin tanımı), tanımın yöneldiğini düşündükleri şey de (tümel gerçeklik), yanlıştır. Tüm Sokratik soruşturmalar süreci, epistemolojik idealist bir perspektifte ele alındığı vakit doğru anlamını bulabilir.⁶⁶

Anti-realist yorum kanadı için Sokratik diyalogların epistemolojik karakterini yansıtan en iyi örneklerden birisinin, “Erdem bilgidir.” tezinde gizli olduğu görülmektedir. Buna göre, erdemlerin birliği, Sokratik düşünce tarafından, bilgi temelinde sağlanır ancak burada söz konusu olan bilgi esasında özel bir bilgidir. Bu özel bilgi hakkındaki yorumlara geçmeden evvel şunu belirtmekte fayda vardır ki, Sokratik etik öğretinin ayrıntıları, çalışmanın kapsamı dışındadır. Ancak bu noktada çalışma açısından dikkate değer nokta, anti-realist yorumun Sokratik düşüncenin epistemolojik idealist bir karakterde olduğunun kanıtı olarak sunmuş olduğu özel bilgidir. Anti-realist yorum için, erdemlerin birliği probleminin çözümü olarak sunulan bu özel bilgi, apriori dedüktif etik sistemin en yüksek etik yasasının bilgisidir.⁶⁷ Bu saf etik yasa insanın tüm yapıp

görünür. Platon zamanında fizik, kimya, jeoloji, botanik vbg. bilimlerin, şimdi tasarlanmış ve kurulmuş olduğu üzere uzmanlaşmış heybetli doğa bilimleri dizinin hiçbirinin varlığından bahsedemeyeceğimiz gerçeğini gözden kaçırmamalıyız. Bu nedenle idealar kuramının amacı onlara bir “yöntembilim” temin etmek olamaz...Platon duyulur dünyayla ilgili herhangi bir bilim için bir temel arayışında değildi...”. Macdonald Francis Cornford, *Bilgiğin Başlangıcı Eski Yunan’da Felsefi Düşüncenin Kökleri*, çev. Şahin Filiz-Fatih Özeş. (İstanbul: Say Yayınları, 2021), 67.

⁶⁵ Stewart, *Plato’s Doctrine of Ideas*, 16-23.; Natorp, “Plato’s Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 59-60.

⁶⁶ Natorp, “Plato’s Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 66-69.

⁶⁷ Anti-realist yoruma göre, bu saf etik yasa somut bir biçimde Sokratik soruşturmalarda ifade edilmemiştir. Ancak iyinin bilgisi tüm diğer erdemlerin birleştiği nokta olarak kabul edildiği için, bu saf pratik yasa talebi iyinin bilgisine dayalı olacağı açıktır.

etmeler alanının birliğini sağlayan, böylece pratik bilincin bütünlüğünü sağlayan, saf pratik yasasıdır. Diğer bir deyişle “Erdem bilgidir.” tezi⁶⁸ erdemlerin böyle bir özel bilgi (apriori bilgi) aracılığıyla birleştiği, kavramsal bütünlüğe sahip olduğu anlamına gelir. Ancak anti-realist yoruma göre burada önemli olan nokta, Sokratik etik soruşturmaların tek bir epistemolojik ilkeye duyulan ihtiyacı vaaz etmesidir.⁶⁹ Bu doğrultuda Sokratik düşüncenin epistemoloji temelli bir yaklaşım sergilediği onlara göre açıktır. Bu bakımdan realist yorumun düşündüğünün aksine Sokratik diyaloglar, ontolojik etik gerçekçiliğin ortaya konulmasından ziyade, rasyonel ve formal bir etik bilimi inşa etme biçimini, formunu, metodolojisini ortaya koymaya çalışmıştır. Her ne kadar bunu somutlaştırmamış olsa bile böyle bir bilimsel, epistemolojik sistem talebi, tüm diyaloglar boyunca varlığını hissettirmiştir.⁷⁰

Sonuç

Platon’un Sokratik diyaloglarda takındığı felsefi tavrın, yaklaşım tarzının ontolojik realist olduğunu iddia eden yorum grubuna göre Platon/Sokrates’in etik bağlam içindeki tanım soruşturmaları ontolojik gerçekçiliğin izlerini taşır. Buna göre Sokratik düşünce içinde erdemlerin, etik değerlerin objektif geçerliliği onların bağlı olduğu sabit, değişmez, mutlak, özsel etik gerçekliklere kısaca “içkin tümellere” bağlıdır. Diğer bir ifade ile bu etik özsel gerçeklikler tikellerdeki erdemlerin hem ontolojik bakımdan hem de epistemolojik bakımdan nedenidir. Bu doğrultuda içkin etik tümeller; kendinde, kendisiyle özdeş, tek biçimli, özsel gerçeklikler oldukları için ontolojik bakımdan ayrıcalıklı bir konumdadırlar. Onların bu ayrıcalıklı konumları, daha sonra Platon’un “ayrı” idealar görüşü için bir zemindir. Anti-realist yoruma göre ise Sokratik diyaloglarda örtük ya da açık hiçbir ontik referans ya da ontolojik tez söz konusu değildir. Aksine Sokratik diyaloglar tümüyle epistemolojik sınırlar içinde bir idealizm örneğidir. Bu nedenle Sokratik diyaloglara, Aristoteles’in şahitliği doğrultusunda değil, Platon’un şahitliği doğrultusunda yaklaşılmalı ve kendinde verili olarak kabul edilebilecek olan hiçbir gerçekliğin Sokratik düşünce içinde yerinin olmadığı tespit edilmelidir. Bu doğrultuda anti-realist yorum için Sokratik diyaloglar öncelikle “kendinin bilgisine” odaklanmış, kendini bilmeyi başat konu olarak ele almıştır. Ardından ise “kendini bil” maksimi temelinde erdemleri; saf, apriori, dedüktif, sistematik bir etik bilimi içinde anlama gayretine girişmiştir. Diğer bir ifade ile Sokratik düşüncede, her bir etik değer ya da erdem ancak iyinin ve kötünün en yüksek pratik ilkesi, yasası sayesinde ve bir sistem içinde kavranmalı, anlaşılmalıdır. Özetle, Sokratik düşüncenin tüm mesajı, anti-realist yoruma göre, bu epistemoloji merkezli düşünce içinde anlaşılmalıdır. Bu minvalde realist yorumun Sokratik diyaloglarda yer aldığını düşündüğü “tümel-tikel karşıtlığı”, “özsel etik gerçekliklerin mevcudiyeti” gibi konular, anti-realist yoruma göre, bilgideki “biçim-içerik” ayrımından ve “duyusal çokluğun kavramsal birliklerde sentezinden” başka bir şey değildir.

Nihayetinde iki yorum grubunun yorumlarını ve temel tezlerini karşılaştırdığımız bu çalışmada, Sokratik diyalogların, klasik yorumlama biçiminin “ötesinde” bir yorumlama biçimi ile yorumlanabileceği gösterilmiştir. Makalenin başlıca hizmet ettiği ve katkı sağladığı noktanın bu olduğu söylenebilir.

Ancak iyinin bilgisi net bir biçimde Sokratik diyaloglar içinde sunulmadığı için (bu daha sonra Platon tarafından ortaya koyulacaktır) en yüksek iyi böylece en yüksek etik yasa belirsizdir.

⁶⁸ Cesaretin; neyden korkulup neyden korkulmayacağıının “bilgisine” sahip olunmasına dayanması, ölçülülüğün (öz-kontrolün); hangi konuda bireyin kendini kontrol altına alması hangi konuda almaması gerektiğinin “bilgisine” dayanması gibi.

⁶⁹ Taylor, *Sokrates İroni, İnfaz ve Etik*, 94.

⁷⁰ Natorp, “Plato’s Theory of Ideas An Introduction to Idealism,” 72-73.

Bu doğrultuda Sokratik diyalogların epistemolojik idealist yorumunun ontolojik realist yorumlama biçimine nazaran daha “doğru” bir yorumlama biçimi olduğu da ileri sürülebilir. Çünkü başta Sokratik diyaloglarda ancak örtük bir ontolojik tartışmanın yer aldığı ifade edilmesi bile, Sokratik diyaloglara ontolojik realist bir biçimde yaklaşmanın ve bu doğrultuda yorumlar yapmanın geçerliliğine gölge düşürür. Kanaatimizce hiçbir ontolojik tartışmanın yer almadığı ve tümüyle etik bağlam içinde yer alan Sokratik tartışmalar içinde, daha sonra Platon’un geliştireceği ileri sürülen ontolojik hatta metafiziksel iddiaların bulunduğu iddia etmek de bu minvalde pek mümkün gözükmemektedir. Diğer bir ifade ile Platon’un, ideaların “ayrılığı” görüşünün tohumlarını, bu diyalog grubu içinde attığını ileri sürmek, diyalogların içerikleri göz önüne alındığında oldukça güçtür.

Yine bu bağlamda, “cesaretin”, “dindarlığın”, “ölçülülüğün”, kendisiyle özdeş, tek biçimli olarak kabul edilmesi, Sokratik diyaloglar bağlamında, ontolojik neden hüviyeti gösteren bir varoluş kipinin mevcudiyetine işaret etmek için ifade edilmediği kanaatindeyiz. Aksine, ifade edilen kavramlara yönelik ortaya konulan bu nitelikler, anti-realist yorumcuların vurguladığı gibi, çeşitli etik kavramların ortak bir zeminde anlaşılabilirliğinin imkânı için mantıksal önkoşul olarak ileri sürülmektedir. Sokratik soruşturmanın buradaki vurgusu, ortak bir kavramsal çerçeve belirlenmediği takdirde bir problem hakkında sağlıklı bir soruşturmanın yürütülmesinin mümkün olamayacağı üzerinedir. Kısaca Sokratik diyaloglardaki kaygı, ontolojik bir temellendirme kaygısından ziyade kavramların sınırlarının doğru çizilmesi ile ilgilidir.

Bunun yanı sıra anti-realist yorumu tercih edilebilir kılan en temel karine ise Platon’un, bu kısa ve sonuçsuz diyaloglarda, daima iyinin ve kötünün bilgisine yaptığı örtük vurgudur. En yüksek pratik belirlenim olarak iyinin ve kötünün bilgisine sahip olunmaması durumunda hiçbir etik değer, erdemin tam manasıyla anlaşılacağı iddiası, Sokratik diyaloglardaki asıl arayışın anti-realist yorumun ifade ettiği gibi formal, apriori bir pratik yasa olduğunu gösterir. Yine benzer bir bağlamda “Erdem bilgidir” tezinin de bu görüşü destekler nitelikte olduğu ileri sürülebilir.

Sonuç olarak her iki yorum grubunun yorumları gözetilerek, Sokratik diyalogların mahiyetine, amacına ve kapsamına yönelik yeni yorumların mümkün olduğu ya da mevcut yorumların geliştirilebileceği açıktır.

Kaynakça

- Aristoteles. *Metafizik*. Çeviren: Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon’a*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Beiser, Frederick. *Hermann Cohen An Intellectual Biography*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- Bluck, R. S. *Plato’s Life and Thought with a translation of Seventh Letter*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1949.
- Bonazzi, Mauro. *Antiochus and Platonism (The Philosophy of Antiochus)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi I Dil*. Çeviren: Milay Köktürk, Ankara: Hece Yayınları, 2005.
- Cengiz, Erdal. *Ahlaki Realizm (Felsefe Ansiklopedisi)*. İstanbul: Etik Yayınları, 2003.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005.
- Cevizci, Ahmet. *Platon (Fikir Mimarları Dizisi-30)*. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Cherniss, Harold. *İdealar Kuramının Felsefi Yönden Sağladığı Tasarruf (İdealar Kuramı Platon’un Felsefesi Üzerine Araştırmalar)*. Çeviren: Ahmet Cevizci, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999.
- Collingwood, R. G. *Doğa Tasarımı*. Çeviren: Kurtuluş Dinçer, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.
- Cornford, Francis Macdonald. *Bilgeliliğin Başlangıcı Eski Yunan’da Felsefi Düşüncenin Kökleri*. Çeviren: Şahin

- Filiz-Fatih Özeş, İstanbul: Say Yayınları, 2021.
- Cornford, Francis Macdonald. *Sokrates Öncesi ve Sonrası*. Çeviren: A. M. Celal Şengör- Senem Onan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Crombie, I. M. *An Examination of Plato's Doctrines II. Plato on Knowledge and Reality*. New York: Routledge Publishing, 2013.
- Descombes, Vincent. *Platonculuk*. Çeviren: Murat Erşen, Ankara: DoğuBatı Yayınları, 2020.
- Dunham, Jeremy, Iain Hamilton Grant ve Sean Watson. *Idealism The History of a Philosophy*. New York: Routledge, 2014.
- Dürüşken, Çiğdem. *Antikçağ Felsefesi Homoros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni*. İstanbul: Alfakitap, 2016.
- Grabowski, Francis A. *Plato, Metaphysics and the Forms*. New York: Continuum International Publishing Groups, 2008.
- Grünberg, Teo ve David Grünberg. *Metafizik*. Ankara: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2013.
- Guthrie, William Keith Chambers. *A History of Greek Philosophy, Platon: The Man and His Dialogues Earlier Period*. London: Cambridge University Press, 1975.
- Guthrie, William Keith Chambers. *Yunan Felsefe Tarihi III Beşinci Yüzyıl Aydınlanması: Sofistler ve Sokrates*. Çeviren: Sabri Gürses, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017.
- Hilâv, Selâhattin. *Diyalektik Düşünce Tarihi*. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1997.
- Jones, W. T. *Klasik Düşünce Batı Felsefesi Tarihi*. Çeviren: Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006.
- Kenny, Anthony. *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi Antik Felsefe*. Çeviren: Serdar Uslu, İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Lange, Frederick Albert. *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi I-II*. Çeviren: Ahmet Arslan, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016.
- Lotze, Hermann. *Logic in Three Books of Thought of Investigation and of Knowledge*. Trans: Bernard Bosanquet, Oxford: Clarendon Press, 1884.
- Loux, J. Michael. *Metaphysics A Contemporary Introduction*. New York: Routledge, 2006.
- Mason, S. Andrew. *Plato*. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2014.
- Natorp, Paul. *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*. Trans: Vasilis Politis, Sankt Augustin Germany: Academia Verlag, 2004.
- Orman, Enver. *Hegel'in Mutlak İdealizmi*. İstanbul: Belge Yayınları, 2015.
- Özlem, Doğan. *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2006.
- Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. Çeviren: Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004.
- Platon. *Büyük Hippias, Theages*. Çeviren: Furkan Akdemir, İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Platon. *Euthyphron*. Çeviren: Güvenç Şar, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2011.
- Platon. *Lysis*. Çeviren: Nihal Petek Boyacı, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Platon. *Toplu Diyaloglar I*. Ankara: Eos Yayınevi, 2007.
- Politis, Vasilis. "Anti-Realist Interpretations of Plato: Paul Natorp," *International Journal of Philosophical Studies* 9(1), (2001): 47-61.
- Ritter, C. *The Essence of Plato's Philosophy*. Trans: Adam Altes, New York: The Dial Press, 1933.
- Robinson, Richard. *Plato's Earlier Dialectic*. Clarendon Press, 1941.
- Rockmore, T. *Kant and Idealism*. London: Yale University Press, 2007.
- Ross, S. W. D. *Plato's Theory of Ideas*. London: Oxford University Press, 1951.
- Silverman, Allan. *The Dialectic of Essence a Study of Plato's Metaphysics*. New Jersey: Princeton University Press, 2002.
- Stewart, J. A. *Plato's Doctrine of Ideas*. London: Publisher to The University of Oxford, 1909.
- Taylor, A. E. *Plato The Man and His Work*. London: Methuen & Co. Ltd, 1955.
- Taylor, A. E. *Platon Bilgi, Ruh ve Devlet*. Çeviren: Cengiz İskender Özkan, Ankara: Fol Kitap, 2020.
- Taylor, A. E. *Sokrates İroni, İnfaz ve Etik*. Çeviren: Mukadder Erkan, Ankara: Fol Kitap, 2020.
- Vorlander, Karl. *Felsefe Tarihi*. Çeviren: Mehmet İzzet-Orhan Saadeddin, İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- Wedberg, Anders. *İdealar Kuramı (İdealar Kuramı, Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar)*. Çeviren: Ahmet Cevizci, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999.